

**Adam Lewenhaupt,
Adelsvapnen och den svenska Heraldiken.
Af Ernst v. d. Recke.**

Det er et pragtfuldt »Särtryck ur Sveriges Riddarhus« (Stockholm 1926), der under ovennævnte Titel foreligger fra den svenske Rigsheraldiker Grev Lewenhaupts Haand i Form af en med fem Dobbelttavler udstyret stor Kvart. Det indholdsrige lille Værk, hvis Text kun er paa lidt over 20 Sider, rummer øiensynligt et stort Arbeide og er vel skikket til at belyse den paa det behandlede Omraade trods nationalt Slægtskab og Forblanding ret store Forskjel mellem Svensk og Dansk. Forskjellen, som i den levende Heraldiks Periode er for Intet at regne, begynder imidlertid først paa den Tid, da Heraldiken bliver en død Videnskab og dens Sprog et dødt Sprog.

Det har ved Adel til alle Tider været en almindelig Kræftskade, at den ikke bar Omsorg for at forynge sig paa den rette Maade; kun i England forefindes en heldig Organisation, der, medens den paa den ene Side lod Alt glide ud, hvad der ikke var skikket til at hævde Adelstraditionen, paa den anden Side optog Alt, hvad der paa hvilkensomhelst Maade hævdede sig tilstrækkelig høit over Mængden. I Frankrig fandtes kun et svagt Spor af det førstnævnte Princip, idet Adelsrangen gradvis aftog i Sidelinierne; i Tydskland og Skandinavien har intet nævneværdigt Tilsvarende fundet Sted. Og hvad den egentlige Fornyse angaar, have Forholdene i Danmark været særlig uheldige, idet et Modsætningsforhold mellem gammel og ny Adel som Korporationer, der mindede om Roms Patriciere og Optimater, fra første Færd har gjort sig stærkt gjældende. Vistnok var den danske Uradel, hvis Troskab mod Lensherren aldrig har været saa grundmuret som dens Standsfællers i andre Lande, ikke selv uden Skyld i den Forsvinden fra sin Skueplads og rette Virkekreds, som fandt Sted under Enevoldskongerne; og vistnok var den Uvilje fra disses Side, der særlig har givet sig Luft i et af Frederik IV. efterladt Aktstykke, ikke grundløs; men naar alene i Tidsrummet 1559—1648 (jeg anfører her en Bemærkning af Gjellerup i »Hist. Tidsskr.«) ikke mindre end 70 gamle Adelslægter uddøde, skyldes dette i hvert Fald hverken Konger eller Samfundsforhold. Den nydanske Adel kan kun i ringe Omfang siges at have været den gamles Arvtager, og den Kløft, der har gabet imellem dem, har aabenbart hindret den nyes Interesse for den gamle, af hvilken i vor Tid 4—5 Slægter restere. Denne Mangel paa Følelse af Sammenhæng har ogsaa givet sig til Kjende

paa det literære Omraade; vistnok fandtes i Begyndelsen af det 17. Aarh. en priselig heraldisk og genealogisk Interesse hos vore i dette og Mere høit fortjente Damer af den gamle Adel, blandt hvis haandtegnede Værker Fru Jytte Gyldenstjernes Vaabenbog indtager Hæderspladsen; men med disse hører Interessen op; blandt den nye Adels Mænd har kun Klevenfeldt — som Samler, men uden at offentliggøre Noget — viist Sympathi for dansk Heraldik, og paa Tryk forefindes hos os Intet af ældre og nyere Datum før omkring Aar 1800.

I Sverig, hvor Udviklingen har gaaet i et roligere Spor, hvor aldrig en Kløft har gabet paa en saa uheldbringende Maade, og hvor en Adel med gamle og nye Navne endnu staaer i frodig Flor, har den sildig vakte Interesse for Heraldik, hvis literære Monumenter ligesom hos os begynder med Slægtebøger, — som det sees af Lewenhaupt's Arbeide, været ganske anderledes continuerlig, idet der efter »Riddarhusordningen« 1626 lige fra 1633 sees stadige Tilløb til at tilviebringe en fuldstændig trykt Vaabenbog, som ganske vist ikke synes at have tilstræbt Andet end Optagelsen af de endnu levende Slægter. Forf. anfører med indgaaende Redegjørelse for hvert enkelt Forsøg den hele Række af disse Foretagender, begyndende ved 1650 med kgl. Hofbogtrykker H. Keijser's, fortsat af v. Schwartz, Kjellberg, Cedercrona, Carlskiöld, Stjernstedt og Klingspor, der i vore Dage afslutter Rækken. Fortegnelsen illustreres med Facsimiler af hver Enkelts Arbeide; hvem der er kjendt med Udviklingen, vil ikke undres ved, at den Førstnævntes Tegninger rage høit op over Efterfølgernes. Trods dette fandt han desværre ikke fortjent Paaskjønnelse, og hans Arbeide blev af den Grund ikke ført saa vidt, som man kunde have ønsket.

Forf. fortsætter med en udførlig Oversigt over, hvad der, begyndende ved c. 1700 og til vore Dage, er præsteret fra svensk Side af theoretisk Heraldik. Som grundlæggende nævner han for denne Karl Uggla's Værk fra 1746, der ogsaa sproglig har havt stor Betydning som første Gang behandlende Terminologien i Svensk. Lad mig i Forbigaaende bemærke, at naar Forf. som Kuriosum anfører Uggla's Afledning af »blason« fra sv. »bläs«, dsk. »Blis«, er dette neppe s a a absurd, som han troer. Ordene ere i hvert Fald Spaltninger af samme fællesgermanske Rod, der netop synes bevaret i Svensk, og Uggla er — selvfølgelig ved et Tilfælde — kommen det Rigtige meget nær.

Talende for de svenske Forhold er, at en R i k s h e r a l d i k e r, hvis Embede Forf., som alt nævnt, nu beklæder, i Aarhundreder har existeret som kongelig udnævnt; havde vi havt en saadan, vilde det i Et og Andet have seet bedre ud hos os. En kgl. Instrux til denne af 1770 paalægger ham at tilsee, at »den fordna simplici-

teten, som utgör den sanna heraldiske prydnaden«, saa meget som muligt skulde indføres. Den viser en Smag, som har været os fremmed.

Maa nu saaledes fra dansk Side en vis Overlegenhed indrømmes Svenskerne, tør vi alligevel sluttelig hævde, at vi i Opløbet ikke staa tilbage for dem: hvad i den sidste Menneskealder er præsteret hos os af heraldiske Arbejder, har i fuldt Maal oprettet, hvad i Aarhundreder har været forsømt. Med Grandjean's fortrinlige »Dansk Heraldik« af 1919 er ikke noget lignende svensk Arbejde paa Høide; ligesaa lidt kunne de svenske Vaabentegninger i Stilens Renhed maale sig med, hvad af Thiset og Storck er ydet. Foruden hvad der fra Sidstnævntes Haand foreligger som trykt, findes i hans Efterlevendes Besiddelse endnu et Par haandtegnede og haandcolorerede Pragtværker i Folio, hvis Skjæbne endnu er uafgjort, men som før eller senere maa blive Offentlighedens Eiendom, og om hvilke det med Bestemthed tør siges, at de ingensteds i Verden ere overgaaede, — om de ellers nogensteds have deres Lige. Ogsaa tør det siges, at vi i disse som i Thisets Arbejder ere langt forud for Svenskerne, hvad angaaer Behandlingen af den afdøde Uradel.

Lewenhaupt's interessante Afhandling slutter med en Række Betragtninger over den svenske Heraldik; nævneværdige Eienommeligheder (se S. 516) findes dog neppe ved denne; Grundlaget er som i Dansk det almenkjendte tyske.

Til Modsigelse opfordres jeg af en flygtig Bemærkning S. 517, om hvilken en lille Afhandling lod sig skrive: Forf. omtaler her »Ginbalken« — ∩: Skraabjelken, som jeg har foreslaaet at kalde »Spæret« — af hvilke han antager Venstrespæret for Tegn paa uægte Byrd. Figuren hører til de uløste Gaader: en Praktiker vil kunne sige sig selv, at af de to Streger / og \, der svare til Venstre- og Høirespæret, vil den første ligge enhver Tegner lige for Haanden. Man kunde derfor vente at finde den rigt repræsenteret i Vaabentegning; desuagtet er Forholdet, at den hører til dens største Sjældenheder. I Salle des croisés paa Versailles, der altsaa viser, hvad under Ludvig 14. var fastslaaet som Tradition, findes mellem dens c. 280 Uradelvaabener en Snes, der fremvise Høirespæret (la bande), men ikke et eneste Venstrespær (barre). I Magny's Armorial général des familles nobles existantes findes ved Siden af 60 Høirespær kun et eneste Venstrespær, tilhørende Jaladon de la B a r r e, i hvilket talende Vaaben det ikke, som vistnok oftere andensteds, har kunnet fraviges. Thi at man fra første Færd ikke har skjelnet skarpt mellem de to Former, er troligt; ogsaa ere i alle Lande Heraldikerne enige om uden Forbehold at anføre begge Mærker som lige vel anseete. Deres normale og som rigtig fastslaaede, om end ikke altid iagttagne Bredde nærmer sig $\frac{1}{3}$ af deres Midt-

linie; i Frankrig opstod imidlertid tidligt mellem de mange Former for Brisurer en Brug af de smalle Skraastave eller Strenge (cotice, bâton), der senere førtes svævende, sluttelig meget stærkt atkortede (bâton peri), af hvilke Høirestrengen angav yngre Linie, Venstrestrengen Bastard. Disse let kjendelige Tilføielser karakteriseres særlig som saadanne ved, at Strengen som øverstliggende gennemskjærer samtlige Mærker, hvisaarsag den ofte betegnes med det specielle Navn af »traverse«. I England kjendes den samme »bendlet« eller »baton sinister« ligeledes som Bastardmærke; i Sydtydskland haves enkelte Eksempler paa denne »Bastardfaden«; andensteds er den vistnok ukjendt. At den egentlige »Skraabjelke«, der ved hele sin Eiendommelighed udgjør Skjoldets Hovedmærke, og som i det Høieste ledsages af fritsvævende Bifigurer, -- nogensinde skulde være brugt i denne Betydning, har jeg aldrig seet noget Beviis paa og anser det for udelukket; alligevel synes det, at en Overtro desangaaende hos Folk, der ikke vidste fuld Besked, baade i selve Vestlandene og udenfor dem er gammel, og at man for at være fri for den, selv uden at man vidste Venstrespæret brugt som Bastardtegn, tidligt har foretrukket Høirespæret. Eksempler paa det førstnævnte ere derfor i Hovedlandene faatallige; i England haves det ifølge Fox-Davies umistænkeligt hos Shiffner og Burne-Jones; i Tydskland anfører Wolfgang Trier et Ex. fra Rantzau; i Skandinavien, hvor man øiensynligt fra først ikke har lagt Vægt paa Bjelkens Retning, sees f. Ex. Rosenkrantz' skaktavlede Bjelke stundom ført som Venstrespær; i Norge føres en lignende af Slægten Skaktavl. At ogsaa Exempler findes i Sverig, har Lewenhaupt selv gjort opmærksom paa.

PERSONALHISTORISK TIDSSKRIFT

OTTENDE RÆKKE

5. BIND

(47DE AARGANG)

UDGIVET AF

SAMFUNDET FOR DANSK-NORSK GENEALOGI
OG PERSONALHISTORIE

VED

PAUL HENNINGS

I KOMMISSION HOS

J. H. SCHULTZ ^{A/S} og EINAR DANCKE
KJØBENHAVN OSLO

1926

INDHOLD

	Side
† Hendes Majestæt Enkedronning Louise.....	1
Kronor och sjöblad i danska riksvapnet. Af Kgl. svensk Ordenshistorio- graf, Kammerherre <i>Hans Toll</i>	3
En vidtberejst Nordmand. Thomas Fastings Oplevelser i Levanten 1756—61	9
To Storkøbmænd i Aalborg (Jørgen Olufsen og Jens Bang). Ved Post- mester <i>C. Klitgaard</i>	13
Danske Elever ved Rideskolen i Angers 1601—1635. Af Underarkivar, cand. mag. <i>Henny Glarbo</i>	19
Autobiografi af Sognepræst til Horslunde-Nordlunde paa Lolland Claus Christensen Winholt. Ved Pastor emer. <i>Erh. Qvistgaard</i>	22
En „Privatskole“ for 200 Aar siden. Af Højesteretsadvokat <i>Arthur</i> <i>Skjelderup</i>	31
Af Herredsfoged Carl Holck's Papirer. Ved Fuldmægtig i Statsmini- steriet <i>Harald Holck</i>	35
To Breve fra Biskop Nikolaj Edinger Balle til Kronprins Frederik fra 1807	52
To Breve fra Christian Colbjørnsen.....	58
Nicolaj Eigtveds Ungdomshistorie. Af fhv. Adjunkt <i>Fr. Weibach</i>	62
Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.....	70
Spørgsmaal og Svar.....	76
Kettelse.....	80
Elisabeth Hennings, født Buntzens Barndomserindringer. Ved Overrets- sagfører <i>Paul Hennings</i>	81
Nordiske Studerende i Louvain. Af Underbibliotekar, Dr. phil. <i>Ellen</i> <i>Jørgensen</i>	118
Familien Walter paa Ringerike. Af Arkivar <i>E. A. Thomle</i> (fortsættes)...	123
Begravelser i Provinsen i Aarene 1717—1721. Ved Overretssagfører <i>Holger Malling</i>	146
En Familie Krag. Ved Postmester <i>C. Klitgaard</i>	156
Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.....	160
Spørgsmaal og Svar.....	164
Bogammeldelser.....	165
Hvormange Børn havde Tordenskjolds Fader? Af Arkivar <i>E. A. Thomle</i>	169
Unionskølder och Unionsbanér. Af Kgl. svensk Ordenshistoriograf, Kammer- herre <i>Hans Toll</i>	173
Uddrag af Danske Kancellis Registranter. Kgl. konfirmerede Testamenter o. l. 1691—Aug. 1699. Ved Underarkivar, cand. jur. <i>H. C. Roede</i>	175
Familien Mørch fra Sandefjord og Larvik. Af Kommandørkaptajn <i>Gustav</i> <i>Mørch</i>	218
Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.....	238
Spørgsmaal og Svar.....	249

	Side
Familien Walther paa Ringerike. (Sluttet). Af Arkivar <i>E. A. Thomle</i> ...	241
Vor Frue Kirkes Gravbog. (Sluttet). Ved Overretssagfører <i>Holger Malling</i>	267
Lidt om Slægten Brøndum-Scavenius. Af Postmester <i>C. Klitgaard</i>	290
Nogle Stambogsoplysninger om Hübbinett'erne ved Holstenske Infanteri- Regiment. Ved Kaptajn <i>H. E. E. Koch</i>	294
Til familien Walters historie. Af Mag. art. <i>Hans Werner</i>	299
Adam Lewenhaupt: Adelsvapnen och den svenska Heraldiken. Af Dr. phil. <i>Ernst v. d. Recke</i>	301
Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden.....	305
Spørgsmaal og Svar	309
Rettelser og Tilføjelser.....	312
Samfundets Anliggender	313
Regnskab for Aarene 1923 og 1924	315
Navneregister	317
